

Gale-Mattis.

Der var en gang en kjærring, som havde en søn som hedte Mattis. Men han var saa tullet at han ikke havde forstand paa nogen ting; ikke tog han sig stort til heller, men det vesle han gjorde, blev altid bagvendt og aldrig rigtigt; derfor kaldte de ham aldrig andet en Gale-Mattis.

Dette syntes kjærringen var ilde, og endda værre syntes hun det var at sønnen gik der og aldrig tog sig andet til end drage sig udmed væggene.

Tæt ved der de bodde, gik en stor elv, og den var strid og slem at komme over. Saa sa kjærringen en dag til gutten, at der ikke var vondt for tømmerskog der, den vokste mest indpaa stuevæggen; han fik hugge, drive frem, og prøve at bygge bro over elven og tage told, saa havde han baade noget at gjøre og noget til levemaade ogsaa.

Ja, det syntes Mattis ogsaa; for mor hans havde sagt det; det hun bad ham om, det skulde han gjøre, det var visst,

sa han, og det hun sa, det skulde være saa og ikke anderledes. Han hugged tømmer og drev det frem og bygged bro. Det gik ikke fælende fort med arbeidet, men saa havde han da noget at tage sig til, mens det stod paa.

Da broen var færdig, skulde gutten staa nede ved den og tage told af dem som vilde fare over, og mor hans sa, han skulde ikke slippe over nogen, med mindre de betalte told; det fik være det samme, om det ikke altid var penger; varer var ogsaa god betaling, sa hun.

Den første dagen kom der tre karer med hver sit høilass og vilde over broen.

»Nei,» sa gutten, «I faar ikke fare over, før jeg har faat told.»

»Vi har ikke noget at betale med,» sa de.

»Ja, saa kommer I ikke over; men det faar være det samme, om det ikke er penger; varer er ogsaa god betaling,» sa gutten.

Saa gav de ham hver en dott høi, saa han havde et lidet kjelkelass; saa skulde de faa lov at fare over broen.

Saa kom der en skreppeskræmmer, som havde synaaler og traad og andet skreppeskræmmer, og vilde over.

»Du faar ikke fare over, før du har betalt told,» sa gutten.

»Jeg har ikke noget at betale med,» sa kræmmeren.

»Du har vel varer?» sa gutten.

Saa tog kræmmeren frem et par synaaler og gav ham; saa fik han fare over broen. Gutten stak naalene ind i høiet, og saa reiste han. Da han vel var kommet hjem, saa sa han: »Nu har jeg faat told og noget til levemaade!»

»Hvad fik du da?» sa kjærringen.

»Aa, der kom farende tre karer med hver sit høilass; de gav mig en høidott hver, saa jeg fik et lidet kjelkelass; og saa fik jeg et par synaaler af en skreppeskræmmer,» sa gutten.

»Hvor gjorde du af høiet?» sa kjærringen.

»Jeg tygged paa det jeg; men det smagte bare græs, saa kasted jeg det til elven,» sa gutten.

»Det skulde du bredd ud over laavegulvet,» sa kjærringen.

»Det skal jeg gjøre en anden gang det, mor,» sa gutten.

»Hvor gjorde du af synaalene da?» sa kjærringen.

»Jeg stak dem i høiet, »sa gutten.

»Aa du er en tull!» sa kjærringen; «du skulde stukket dem ud og ind i luen din.»

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg gjøre en anden gang,» sa gutten.

Næste dagen, da gutten var nede ved broen igjen, kom der en mand fra kvernen med en melkløv og vilde over.

»Du kommer ikke over, før du betaler told,» sa gutten.

»Jeg har ikke skillinger at betale med,» sa manden.

»Ja, saa kommer du ikke over,» sa gutten; »men varer er god betaling,» sa han. Saa fik han et melpund, og saa slap han manden over.

Det var ikke længe før der kom farende en smed med en kløv smedarbeide og vilde over. Men det var det samme.

»Du faar ikke komme over, før du betaler told,» sa gutten. Men han havde heller ikke penger at betale med, saa gav han gutten en navar, og saa slap han over.

Da gutten kom hjem til mor sin, saa var tolden det første hun spurte om. »Hvad fik du til told idag?» sa hun.

»Aa, der kom en mand fra kvernen med en melkløv, han gav mig et melpund, og saa kom der en smed med en kløv smedarbeide, han gav mig en navar,» sa gutten.

»Hvad gjorde du af navaren da?» sa kjærringen.

»Jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten; »jeg stak den ud og ind i luen min.»

»Ja, men det er galt det,» sa kjærringen; «den skulde du ikke have stukket ud og ind i luen din, men du skulde stukket den ind i trøieærmet dit.»

»Ja ja, ti still, du mor, det skal jeg gjøre en anden gang,» sa gutten.

»Hvad gjorde du af melet da?» sa kjærringen.

»Aa jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten; »jeg bredde det ud over laavegulvet.»

»Jeg har aldrig hørt saa galt!» sa kjærringen; »du skulde gaat hjem efter et spand og havt det i,» sa hun.

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg gjøre en anden gang,» sa gutten.

Dagen efter var gutten ved broen igjen og skulde tage told. Saa kom der én med en brændevinskløv og vilde fare over.

»Du kommer ikke over, før du betaler told,» sa gutten.

»Jeg har ikke skillinger, sa kløv karen.

»Ja, saa faar du ikke komme over; men du har vel varer?» sa gutten. Ja, saa fik han en halv pot brændevin, og den slog han i trøieærmet sit.

En stund efter kom der én med en gjetedrift og vilde over broen.

»Du kommer ikke over, før du betaler told,» sa gutten. Ja, han var ikke rigere han end de andre; han havde ingen penger; men saa gav han gutten en liden gjetebuk, og saa kom han over med driften sin. Men gutten tog bukken og traadte ned i en ambar han havde taget med. Da han kom hjem, spurte kjærringen igjen:

»Hvad fik du idag?»

»Aa der kom én med en brændevinskløv; ham fik jeg en halv pot brændevin af,» sa gutten.

»Hvad gjorde du med det?» sa kjærringen.

»Aa jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten; »jeg slog det i trøieærmet mit.»

»Ja, men det var galt det, søn min; du skulde have gaat hjem efter en flaske og slaat det i,» sa hun.

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg gjøre en anden gang det,» sa gutten. »Saa kom der en mand med en drift gjeter, han gav mig en liden gjetebuk, og den traadte jeg ned i ambaren,» sa han.

»Det var galt, og galere end galt det, søn min,» sa kjæringen; »du skulde have bundet paa den en vidje og leiet bukken hjem med,» sa mor hans.

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg gjøre en anden gang,» sa gutten.

TK.

Næste dagen la han ned til broen igjen og skulde tage mod told. Saa kom der en mand med en smørkløv, og vilde over broen. Men gutten sa, han fik ikke komme over, før han betalte told.

»Jeg har ikke noget at betale med,» sa manden.

»Ja, saa faar du ikke fare over,» sa gutten; »men har du varer, kan jeg tage dem for god betaling,» sa han.

Saa gav manden ham et smørstykke, da fik han lov til at fare over broen og gutten strøg til vidjeskogen, vred en vidje, satte den paa smørstykket, og drog det hjem efter veien; men hvor han gik, blev der liggende noget igjen af smøret, og da han kom hjem, havde han ikke mere igjen.

»Hvad fik du idag?» sa mor hans.

»Der kom en mand med en smørkløv, han gav mig et stykke smør,» sa gutten.

»Hvor har du det da?» spurte kjærringen.

»Jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten, »jeg bandt paa smøret en vidje og leied det hjem; men det blev borte paa veien,» sa han.

»Aa du er en tull, og du blir en tull!» sa kjærringen. »Nu har du jo ikke noget for alt det strævet; men havde du været som andre folk, kunde du havt baade mad og brændevin, baade høi og redskab. Er du ikke god for at stille dig bedre, ved jeg ikke hvad jeg skal tage mig til med dig. Kanske du kunde blive likere og faa noget vett, om du blev gift og fik et menneske som kunde stille paa dig; jeg mener det er bedst du tar i veien og ser til at finde dig en bra jente. Men saa maa du bære dig snildt ad paa veien, og hilse naar du træffer folk.»

»Hvad skal jeg sige da?» spurte gutten.

»Skal du spørge om det?» sa moren. »Guds fred! skal du sige, maa vide.»

»Ja, jeg skal gjøre som du siger, jeg,» sa gutten, og saa la han i veien og skulde gaa paa friing. Da han var kommet et stykke paa veien, mødte han en graaben med syv unger, og da han kom saa langt frem at han var ved siden af den, stansed han og hilste: »Guds fred!» Da han havde sagt det, gik han hjem igjen. »Jeg sa som du bad mig jeg, mor,» sa gutten.

»Hvad sa du da?» spurte moren.

»Guds fred! sa jeg,» sa gutten.

»Hvem møtte du da?» spurte moren.

»Jeg møtte en skrubbe med syv unger jeg,» sa gutten.

»Ja, du er lig dig selv du!» sa moren. »Hvorfor skulde du sige Guds fred til skrubben? Du skulde have klappet sammen hænderne og sagt: »Husj! husj! di skrubbe!» skulde du sagt.»

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg sige en anden gang det,» sa gutten og strøg af gaarde, og da han var kommet et stykke paa veien, møtte han et brudefølge. Saa stansed han, da han var kommen midt for bruden og brudgommen, slog hænderne sammen og sa: »Husj! husj! di skrubbe!» Saa gik han hjem til mor sin. »Jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten; »men stryk fik jeg for det,» sa han.

»Hvad gjorde du da?» spurte kjærringen.

»Jeg slog hænderne sammen og sa: »Husj! husj! di skrubbe! jeg,» sa gutten.

»Hvem møtte du da?» sa kjærringen.

»Jeg møtte en brudefærd,» sa gutten.

»Aa du er en tull; du blir lig dig!» sa moren. »Hvorfor skulde du sige saa til brudefærden? »Rid lystig, brud og brudgom! skulde du sagt,» sa kjærringen.

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg sige en anden gang,» sa gutten og la i veien igjen. Saa møtte han en bjørn, som red paa en hest. Gutten bied til han kom ved siden af dem. »Rid lystig, brud og brudgom!» sa han, og saa gik han hjem igjen, og fortalte han havde sagt det som mor hans bad ham.

»Hvad sa du da?» spurte mor hans.

»Rid lystig, brud og brudgom! sa jeg,» svarte gutten.

»Hvem møtte du da?» spurte mor hans.

»Jeg møtte en bjørn, som red paa en hest,» sa gutten.

»Kors for en tull du er!» sa moren. »Til h—s med dig! skulde du sagt,» sa hun.

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg gjøre en anden gang,» sa gutten.

Saa la han afsted igjen og mødte et ligfølge; da han kom midt for liget, hilste han og sa: »Til h—s med dig!» Saa la han hjem til mor sin, og fortalte han havde sagt som hun bad ham.

»Hvad sa du da?» spurte kjærringen.

»Til h—s med dig! sa jeg,» svarte gutten.

»Hvem mødte du da?» spurte mor hans.

»Jeg mødte et ligfølge» sa gutten; »men stryk fik jeg,» sa han.

»Ja, det skulde du havt mere af,» sa kjærringen; »Gud være din arme sjæl naadig! skulde du sagt,» sa hun.

»Ja, ti still, du mor, det skal jeg gjøre en anden gang det,» sa gutten, og saa strøg han afsted igjen. Da han kom et stykke paa veien, fik han se et par stygge langfanter¹ som flaadde en bikkje. Da han kom frem til dem, saa hilste han og sa: »Gud være din arme sjæl naadig!» og da han havde sagt det, gik han hjem igjen og fortalte at han havde sagt det mor hans bad ham; men stryk fik han, saa han næsten ikke orked at drage sig hjem.

»Hvad sa du da?» spurte kjærringen.

»Gud være din arme sjæl naadig! sa jeg,» svarte gutten.

»Hvem mødte du?» spurte mor hans.

»Det var et par langfanter som flaadde en bikkje,» sa gutten.

»Ja du blir lig dig du!» sa kjærringen. »Det er baade synd og skam som du farer frem. En skulde aldrig hørt slig styghed,» sa hun. »Men nu faar du fare i veien en gang til og ikke bry dig om hvem du møder, for du faar bort at gifte dig, og se om du kan faa en som skjønner bedre

¹ Tatere.

paa verdens løb og er klokere til at styre end du. Men nu faar du skikke dig som folk, og gaar det vel, faar du ønske til lykke og skringe hurra,» sa hun.

Ja, gutten gjorde alt det som mor hans bad ham om. Han la i veien og fridde til en jente, og hun syntes at gutten kunde ikke være saa lei endda, og saa sa hun ja, hun vilde have ham.

Da gutten kom hjem, vilde kjærringen vide hvad jenten hans hedte. Men det vidste han ikke. Saa blev kjærringen sint, og sa at han fik gaa i veien igjen; for nu vilde hun vide hvad jenten hans hedte. Med det samme gutten skulde reise hjem igjen, sansed han saa meget, at han spurte om hvad hun hedte. Jo, hun hedte »Sølvi», sa hun. Gutten sprang og mulled ved sig selv:

»Sølvi, Sølvi,
tausa mi!
Sølvi, Sølvi,
tausa mi!»

Men ret som han rendte saa fort, for at han skulde komme

hjem før han havde glemt det, stupte han over en tue, og saa glemte han navnet igjen. Da han kom paa benene, begyndte han at lete rundt omkring tuen, men han fandt ikke andet end et grev. Det tog han, og til at grave og lete alt han orked. Som han stod der og grov, kom der en gammel mand.

»Hvad er det du graver efter?» sa manden. »Har du mistet noget her?»

»Aa ja, aa ja, jeg har mistet navnet til tausami,» sa gutten; »men jeg kan ikke finde det igjen,» sa han.

»Jeg tror hun heder Sølvi,» sa manden.

Da Gutten hørte det, rendte han afsted med grevet i haanden og ropte:

»Sølvi, Sølvi,
tausami!»

Men da han var kommet lidt bort paa jorden, kom han i hug at han havde taget grevet med sig, og saa kastede han det tilbage, lige i foden paa manden. Manden til at skrike og bære sig, som der sad en kniv i ham, og saa glemte gutten navnet og løb hjem det fortteste han kunde, og da han kom hjem, var det første mor hans spurte: »Hvad heder jenten din?» Gutten var lige klok; han vidste det ikke bedre nu end den første gangen.

»Du er samme stortullen du,» sa kjærringen. »Du kommer nok ingen vei med dette heller du. Men nu faar jeg selv reise i veien, og hente jenten din her hjem og faa giftet dig. Imens faar du bære vand paa femte væggen,¹ og saa faar du tage noget af bust, og noget af bog,² og det grønneste i kaalhagen faar du tage, og koge alt, og naar du har gjort det, faar du fjære dig vel op, saa du er søt gut til jenten din kommer, og saa kan du sætte dig paa stabben.»

¹ Vaske de fem nederste omhvarv, omfar, eller bjelkelag i stuen.

² »Bust og bog» ɔ: flesk og faarekjød; faarebog, spekebog.

Ja, det mente gutten han nok skulde gjøre; han bar vand og slog ind i stuen, saa det havde skik; men han kunde ikke faa det til at staa høiere end paa det fjerde bjelkelaget; naar det kom høiere, randt det ud. Saa maatte han holde op med det. Men nu havde de en hund som hedte Bust, og en kat som hedte Bog; dem tog han og putted i soddgryden. Det grønneste han fandt i kaalhagen, var en grøn kjole, som kjærringen havde eslet sønnekonen sin; den hakked han fin og havde paa soddet; men grisen, som hedte Alt, den kogte han for sig selv i bryggepanden. Da gutten vel havde gjort fra sig det, fandt han sig en krukke med sirup og en fjærdyne; først smurte han sig med sirupen, og siden spretted han op dynen og velted sig i fjæren, og saa satte han sig paa stabben ude i kjøkkenet, til moren og jenten kom.

Det første kjærringen savned, da hun kom til gaards, var hunden, for den pleied altid møde hende paa jordet. Det næste hun savned, var katten, for den mødte hende altid i svalen, og naar det var rigtig godt veir og solskin, saa kom den ud paa traakken og mødte hende ved grinden. Den grønne kjolen hun havde eslet sønnekonen sin, saa hun heller ikke, og grisen, som grynted og fulgte hende hvor hun gik, den var ikke der, den heller. Saa skulde hun til at spørge om det; men i det samme hun letted paa klinken, stod vandet ud igjennem døren som en fos, saa de nær var blit borte i flommen, baade kjærringen og jenten.

De maatte gaa omkring til kjøkkendøren, og da de kom ind, sad denne skikkelsen opfjæret der.

»Hvad er det du har gjort?» sa kjærringen.

»Jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten; »jeg bar vand paa femte væggen; men lige saa fort som jeg

bar ind, randt det ud, saa jeg ikke fik det høiere end paa den fjerde.»

»Ja men Bust og Bog da?» sa kjærringen, og vilde slaa det bort i noget andet, »hvor har du gjort af dem?» sa hun.

TK

»Jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten, »jeg tog og la dem i soddgryden. De baade skreg og de laat, og de bed og de klorte, og han Bust var sterk og sparked imod, men han maatte til til sidst ligevel, og Alt, han koger i bryggepanden i størhuset, for ham var der ikke rum til i soddgryden!» sa han.

»Men hvad har du gjort af den nye grønne kjolen jeg havde eslet sønnekonen min?» sa kjærringen, og vilde slaa bort galskaben hans.

»Aa jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten. »Den hang i kaalhangen, og den var det grøn-

neste som var der, saa tog jeg den og hakked den smaat og havde paa soddgryden.»

Kjærringen bort i skorstenen, rev gryden af, slog ud alt sammen, og fik paa en ny en. Men da hun fik se paa gutten, blev hun rent skræmt.

»Hvordan er det du ser ud da?» sa hun.

»Jeg gjorde som du bad mig jeg, mor,» sa gutten; »først saa smurte jeg mig med sirup og gjorde mig søt, og siden saa spretted jeg op dynen og fjæred mig vel op,» sa han.

Ja kjærringen slog det bort saa godt hun kunde, fik ribbet fjærene af gutten, vasked ham, og fik klær paa ham igjen.

Saa skulde de have bryllup; men først skulde Mattis gaa til byen og sælge en ko og kjøbe til bryllups for. Kjærringen sa ham hvorledes han skulde bære sig ad, og baade det første og det sidste var, at han endelig maatte se at faa noget for koen. Ja, gutten mente nok at han skulde faa noget for den. Da han kom paa torvet med koen, og de spurte hvad han skulde have for den, var der ikke andet svar at faa af ham, end at han skulde have »noget» for den. Saa kom der en slagter, og han bad ham tage koen og følge med hjem, saa skulde han faa »noget» for den. Ja, gutten tog med koen, og da han kom frem, saa spytted slagteren i næven paa gutten og sa: »Der har du noget for koen din, men pas vel paa det!»

Gutten gik saa varlig som han gik paa egg, og holdt næven igjen; men da han var kommet saa langt som paa bygdeveien nedenfor jordet, mødte han presten, som kom kjørende.

»Luk op grinden for mig, min gut!» sa presten.

Gutten skyndte sig at lukke op, men glemte det han havde i haanden, og greb til med begge hænder, saa det blev sidende igjen paa grinden. Da han kjendte, at det var borte, blev han sint, og sa at »han far» havde taget »noget» fra ham. Men da presten spurte om han ikke var rigtig, og sa at han ikke havde taget noget fra ham, blev gutten saa harm at han slog presten ihjel, og grov ham ned i en myr ved veien. Da han var kommet hjem, fortalte han moren

det, og hun slagted en gjetebuk og la ned der gutten havde lagt presten, og presten grov hun ned et andet sted. Da hun havde gjort det, hængte hun over en gryde med grynelling, og da den var kocht, fik hun Mattis til at sætte sig i peisen og spikke stikker. Imens gik hun op paa taget med gryden og heldte grynellingen ned igjennem, saa den flømmed over gutten.

Dagen efter kom lensmanden. Da han spurte, dulgte ikke Mattis for det at han havde slaat presten ihjel, og han sa han gjerne skulde vise lensmanden hvor han havde lagt han far ogsaa. Lensmanden spurte hvilken dag det var. »Det var den dagen da det regnte grynelling over al verden,» sa gutten. Da han saa kom did med lensmanden, hvor han havde gravet presten ned, trak han frem gjetebukken og spurte: »Havde presten jeres horn?» Men da øvrigheden hørte det, trodde den at gutten var rent fra vettet, og saa slap han.

Saa skulde brylluppet staa, og kjærringen snakket baade godt og vel for gutten, og sa at naar de kom til bordet, maatte han bære sig vakkert ad; han maatte ikke se for meget paa bruden, men kaste et øie paa hende nu og da; erterne kunde han æde selv, men eggene maatte han skifte med hende, og benene skulde han ikke lægge udmed sig paa bordet, men han maatte lægge dem vel sammen op paa tallerkenen.

Ja, Mattis skulde gjøre det, og gjøre det vel ogsaa; han gjorde alt det mor hans bad ham om, han, og ikke noget andet. Han strøg ud i sauehuset og stak ud øinene paa alle de sauer og gjeter der fandtes, og tog dem med sig. Da de kom til bords, satte han sig med ryggen til jenten; men bedst han sad, kasted han et saueøie, saa det klinte sig i ansigtet paa hende; om en liden stund kasted han ett til, og slig holdt han paa. Eggene aad gutten alle sammen, saa jenten fik ikke smage ett; men da erterne kom, skifted

han med hende. Da de saa havde spist en stund, la gutten fødderne sine sammen, og op paa tallerkenen med dem.

Om kvelden da de skulde lægge sig, var jenten kjei og lei, og hun syntes der ikke var nogen hjelp i at have slig en tull til mand. Saa sa hun at hun havde glemt noget, hun vilde gaa ud lidt. Men det maatte hun slet ikke faa lov til; gutten vilde følge med hende, for han var ræd for, at hun ikke skulde komme ind igjen.

»Nei, lig still du!» sa bruden; »her er et langt bustereb; det skal jeg binde paa mig, og saa skal jeg lade døren staa aaben. Synes du da at jeg blir for længe, kan du bare trække i rebet, saa drar du mig ind igjen.»

Ja, det var Mattis nøid med; men da jenten kom ud paa traakken, mødte hun en gjetebuk, løste af sig rebet og bandt det paa gjetebukken.

Da gutten syntes at hun blev længe ude, begyndte han at trække i rebet, og saa drog han gjetebukken op i sengen til sig. Da han havde ligget en stund, ropte han:

»Mor, mor, bruden min har horn som en gjetebuk!»

»Ei, stygge gutten ligger og vaaser!» sa mor hans; »det er haarfletterne hendes vesla, ved jeg.»

Ret som det var, skreg gutten igjen:

»Mor, mor, bruden min har ragg som en gjel!»

»Ei, du stygge gutten, ligger og galer!» sa kjærringen.

Men der var ingen ro at faa, for ret som det var, skreg og gol gutten om at jenten hans var som en gjetebuk, baade i ett og andet. Da det led paa morgenen, sa kjærringen:

»Klyv op du, søn min, og gjør paa varmen!»

Gutten kløv op paa en hjell under taget og tændte ild i noget halm og flis og andet rask som laa der; men saa blev der saadan røg at han ikke kunde holde ud inde; han maatte ud, og det var i det samme dagen spratt. Kjærrin-

gen maatte ogsaa tage hyven fat, og da de kom ud, brændte stuen, saa luen stod høit op igjennem taget.

»Til lykke, til lykke! Hurra!» skreg gutten. Det syntes han var bryllupsmoro.

